

СТАТТЯ НОМЕРА

УДК 343.97

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.01>

Юлія Вікторівна ШВЕЦЬ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

НАЦІОНАЛЬНІ САНКЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ АКТИВІВ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена кримінологічному дослідженню національного виміру санкційних механізмів у протидії злочинному обігу активів. Під санкціями запропоновано розуміти самостійний міжгалузевий правовий інститут, що регулює відносини у сфері реалізації національної моделі притягнення до відповідальності за вчинення міжнародно-протиправних діянь суб'єктів міжнародного публічного права та афілійованих з ними осіб, а також запобігання чи припинення використання активів для вчинення кримінальних правопорушень проти національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Обґрунтовано, що існує правове регулювання застосування санкцій в Україні характеризується високим криміногенним потенціалом. Невизначеними та суперечливими є правові підстави їх застосування. Констатовано наявність передумови для зловживання правом через брак контрольних механізмів прийняття рішення про застосування санкцій, відсутність правових гарантій на захист прав, свобод та законних інтересів для громадян України, щодо яких застосовуються санкції. Сформовані пропозиції щодо удосконалення Закону України «Про санкції».

Ключові слова: злочинний обіг активів, санкції, міжнародно-правова відповідальність, кара, запобігання, обмеження, кримінологічне

законодавство, правова визначеність, верховенство права, прогалина у законі, злочинність, протидія злочинності, війна.

Постановка проблеми. Злочинний обіг активів щільно вмонтований в механізм криміногенної детермінації. Будучи самостійним кримінальним феноменом, він, менше з тим, з телеологічної точки зору не є самодостатнім. Мало що було б таким хибним, як вважати, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, чи-то «корупційне інвестування» (не принципово важливо у що: бізнес, політичну партію, виборчий процес тощо) або ж фінансування дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу й низка подібних дій є функціонально завершеними практиками. Певна річ, з кримінально-правової перспективи – вони є окремими, самостійними кримінальними правопорушеннями. З кримінологічної ж – лише етапом розгортання, підтримання набагато більш розгалужених, багатоскладових мереж злочинної діяльності, обструктивний ефект якої є метасистемним: вражає складові політичної, економічної, правової підсистем суспільства, негативно впливає на соціально-психологічний ландшафт (коли йдеться, про фінансування інформаційно-психологічних операцій). Саме тому, виставлення належних операційних заслонів на шляху руху активів у вимірі функціонування таких мереж є одним з потенційно ефективних важелів їх дестабілізації та подальшої руйнації з виходом на кримінально-превентивні ефекти у сегментах політичної, економічної злочинності, злочинних посяганнях на основи національної безпеки, мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.

Різні аспекти кримінологічного забезпечення економічної безпеки порушувались у наукових працях О. М. Бандурки, Р. С. Веприцького, М. М. Зацеркляного, О. Г. Кальмана, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. М. Поповича та низки інших дослідників. Проте й досі не сформовано як цілісної концепції протидії злочинному обігу активів, так і важливих окремих її компонентів. У зв'язку з цим перед сучасною кримінологією стоїть задача концептуального рівня – розробка міждисциплінарної парадигми управління діяльністю щодо контролю, моніторингу систем руху активів, виявлення та реагування на ті з їх кластерів, які ідентифікуються як такі, що пов'язані зі злочинністю. Невід'ємним елементом такої парадигми є санкційні механізми, застосування яких, як засвідчив досвід, потребує удосконалення та подальшого розвитку.

Мета статті – надати кримінологічну характеристику національному виміру санкційних механізмів як кластеру системи протидії злочинному обігу активів.

Виклад основного матеріалу. В. В. Сазонов небезпідставно стверджує, що економіко-кримінальні практики є безпосереднім діяльнісним виміром загроз економічній безпеці держави. Його, на думку науковця, репрезентовано декількома базовими сферами, а саме: корупційна злочинність, що є функціонально та за ступенем поширеності наскрізною для всього державного апарату й значного сегменту великих

приватних бізнес-компаній; політична злочинність і, зокрема, політична корупція як відносно самостійний блок загроз економічній безпеці; діяльність організованих злочинних угруповань у банківсько-кредитній і зовнішньоекономічній сфері, у сфері природокористування, енергетиці тощо¹. Ясно, що всі з описаних різновидів кримінальних промислів є суть злочинний обіг активів. Так само зрозумілим є і те, що вони становлять загрозу не тільки економічній безпеці, а й ширше – національній безпеці України.

Як і будь-які кримінальні промисли, ті, що пов'язані зі злочинним обігом активів, є, по-перше, інституціоналізованими феноменами, тобто відтворюються у межах функціонально однорідного виду соціальної діяльності, конкуруючи з легальними інститутами і економічними практиками, та, по-друге, підкоряються раціональній системі мотивації. У зв'язку з цим концептуальний підхід до протидії їх відтворенню має охоплювати три рівноважливі магістральні напрями: 1) підвищення конкурентоспроможності, економічної вигідності легальних інституціональних практик ідентичної (щодо злочинних) спрямованості; 2) ускладнення можливостей реалізації схем злочинного обігу активів, підвищення ризиків викриття злочинної діяльності; 3) запобіжно-репресивний вплив, спрямований на блокування самих активів, вилучення їх з обігу. Кожен з цих напрямів наразі діє. В тій чи іншій мірі він продемонстрував свою результативність. Проте, вочевидь, вона не є достатньою. Крім того, війна внесла серйозні корективи у їх зміст, направленість, пріоритизацію, актуалізував потреби обмежувати можливості агресора вести активні бойові дії, включаючи підриг міжнародно-торгівельної компоненти економічної бази агресивної війни, її проєкції на національний рівень. При тому що останній, себто національний рівень, виявляє досить значну кількість проблемних зон, на яких варто зупинитися більш детально.

Як підведення до цих зон – звернімо увагу на позицію авторів монографії «Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз» (2013 р.), які слушно наголошують: «Загроза покарання є могутнім стримуючим чинником для злочинної діяльності тих індивідів, які за відсутності цієї загрози могли б з метою максимізації своєї користі відбирати власність в інших індивідів. Оскільки захищеність прав власності є надзвичайно важливою для ефективного функціонування економіки, то суспільств і держава зацікавлені у створенні і підтримці працездатних механізмів з надійного захисту цих прав. Інакше кажучи, до завдань держави належить створення, постійне вдосконалення й активне використання стосовно тих індивідів, які порушують законні права інших членів суспільства, деякого комплексу заходів, що охоплює пов'язане з насильством негативне благо у вигляді штрафних санкцій або позбавлення

¹ Сазонов В. В. Забезпечення економічної безпеки держави: кримінологічний аналіз : монографія. Харків : Панов, 2020. С. 71.

тих чи інших прав і свобод»¹.

Погоджуючись в цілому з викладеною думкою, наголосимо, що не стільки сама по собі загроза покарання чи інших штрафних санкцій є стримуючим чинником в механізмі прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення, скільки упевненість у його неминучості (за Ч. Беккарія, трактат «Про злочини та покарання»²), або відносно високий ступінь імовірності викриття протиправних дій та, відповідно, притягнення до відповідальності. Втім, існує додатковий до класичних (у розумінні вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної доктрини і правозастосовної практики), вельми специфічний інструмент впливу на чинники раціоналізації кримінальної активності, так чи інакше пов'язаної з обігом активів. Цим інструментом є санкції.

Задля внесення ясності до предмету дослідження звернімо увагу, що під санкціями ми розуміємо не структурний елемент правової норми, зокрема кримінально-правової, або ж елемент статті (частини статті) Особливої частини КК України, поруч з диспозицією, а дещо інше – відокремлений правовий інститут, що має досить складну юридичну природу. Аналіз сфери застосування санкційних механізмів дозволяє виділити два рівні їх масштабування: міжнародний та національний. Кожен з них, з огляду на масштабність та юридичну специфіку, має стати об'єктом самостійного дослідження.

В цій роботі, звертаючись до національного рівня, наголосимо, що спеціальне правове регулювання цього інституту репрезентовано Законом України «Про санкції», в якому санкції визначено як спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, що можуть застосовуватись з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави (ч. 1 ст. 1)³.

До санкцій фінансового характеру, застосування яких може розглядатися як захід обструкції каналів злочинного обігу активів, відповідно до змісту положень Закону України «Про санкції» доцільно віднести такі⁴:

1) блокування активів – тимчасове позбавлення права користуватися та розпоряджатися активами, що належать фізичній або юридичній особі, а також активами, щодо яких така особа може прямо чи

¹ Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2013. С. 93–94.

² Beccaria C. B. An Essay on Crimes and Punishments / The Online Library Of Liberty. URL: http://files.libertyfund.org/files/2193/Beccaria_1476_EBk_v6.0.pdf.

³ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

⁴ Там само.

опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

2) стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

3) обмеження торговельних операцій;

4) обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів та перевезень територією України;

5) запобігання виведенню капіталів за межі України;

6) зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань;

7) припинення дії або зупинення ліцензій та інших дозволів, одержання (наявність) яких є умовою для здійснення певного виду діяльності, зокрема, припинення дії чи зупинення дії спеціальних дозволів на користування надрами;

8) заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють в їх інтересах;

9) заборона здійснення публічних та оборонних закупівель товарів, робіт і послуг у юридичних осіб-резидентів іноземної держави державної форми власності та юридичних осіб, частка статутного капіталу яких знаходиться у власності іноземної держави, а також публічних та оборонних закупівель у інших суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж товарів, робіт, послуг походженням з іноземної держави, до якої застосовано санкції згідно з цим Законом;

10) заборона або обмеження заходження іноземних невійськових суден та військових кораблів до територіального моря України, її внутрішніх вод, портів та повітряних суден до повітряного простору України або здійснення посадки на території України;

11) повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції згідно з цим Законом;

12) заборона видачі дозволів, ліцензій Національного банку України на здійснення інвестицій в іноземну державу, розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах на території іноземної держави;

13) припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави;

14) заборона здійснення Національним банком України реєстрації учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент іноземної держави;

15) заборона збільшення розміру статутного капіталу господарських товариств, підприємств, у яких резидент іноземної держави, іноземна держава, юридична особа, учасником якої є нерезидент або іноземна

держава, володіє 10 і більше відсотками статутного капіталу або має вплив на управління юридичною особою чи її діяльність;

16) припинення дії торговельних угод, спільних проектів та промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки та оборони;

17) заборона передання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності;

18) заборона на набуття у власність земельних ділянок;

19) заборона діяльності на території України.

20) інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом¹.

Окремо слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про санкції» самі санкції є інституціоналізованим втіленням суверенного права України на захист. І хоча прямо й безпосередньо саме таким чином санкції не визначаються, менше з тим саме ця ідея закладена у назві ст. 1 вказаного нормативно-правового акту. При цьому аналіз преамбули зазначеного закону дає змогу зрозуміти і цільову природу запровадження до національної правової системи інституту санкцій – наявність загроз від «прямого або опосередкованого втручання у внутрішні і зовнішні справи України під будь-яким приводом»². Крім того в преамбулі заявляється про «потребу невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності держави, фізичних та юридичних осіб, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод»³.

Отже, загрози для національної безпеки, прав і свобод громадян України ідентифікуються, перш за все, із діями ворожих держав, а також хоча і недержавних, проте організованих утворень. Щодо останніх – правдоподібно йдеться про організації «ДНР» та «ЛНР», які відповідно до узвичаєної, хоча і не безспірної⁴, національної правозастосовної практики визначаються як терористичні. У будь-якому разі не заперечується (ані на рівні законодавства, судової практики, ані домінуючого політичного дискурсу та, зрештою, здорового глузду) та обставина, що ці організації від початку свого створення були керованими державо-агресором, російською федерацією. Згодом відбувся квазіправовий акт щодо їх анексії – включення до складу росії, що знайшло своє відображення у тексті конституції рф. Тож

¹ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

² Там само.

³ Там само.

⁴ Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія / Кримінологічна асоціація України. Харків : Право, 2023. С. 48, 53–55.

на телеологічному рівні прийняття однойменного закону про санкції виявляється формою реагування на загрози з боку ворожих держав, першочергово – російської федерації.

Така концепція цілком відповідає тій, що сформована та діє на міжнародному публічно-правовому рівні. Так, судячи з практики застосування санкційних механізмів на міжнародному рівні цілком слушним, гадаємо, буде висновок про віднесення санкцій до форм реалізації міжнародно-правової відповідальності держав. Водночас поглиблений логіко-семантичний та доктринально-герменевтичний аналіз тексту Закону України «Про санкції» та, головне, вже напрацьована правозастосовна практика, позиції Верховного Суду дають підстави поставити це твердження під сумнів. Власне як і наукову обґрунтованість окремих складових зазначеної практики, в тому числі й судової, що додатково свідчить про метагалузевий, неординарний для вітчизняної правової системи юридичний характер санкцій. З цього приводу висловимо декілька зауваг щодо змісту відповідного закону, підходів до його застосування.

Внутрішньо суперечливими лишаються положення про окремих суб'єктів, щодо яких санкції можуть застосовуватись. Мова йде про можливість застосування санкцій до громадян України. Тут варто звернути увагу: з огляду на припущення про віднесення санкцій (в основному) до заходів міжнародно-правової відповідальності, дивним може видатись саме допущення можливості такого застосування, адже у парадигмі вказаної відповідальності її підставами є міжнародно-протиправне діяння суб'єктів міжнародного публічного права (держав, організацій) та їх представників (посадових осіб та інших афіліатів). Проте, якщо припустити, що громадянин України діє в інтересах іноземної держави на шкоду інтересам України, фактично вчиняючи державну зраду та/або колабораційну діяльність, пособництво-державі агресору, то з'являється принаймні гіпотетична підставність застосування санкцій і до такої особи. Однак наразі йдеться про внутрішню суперечливість, невизначеність та розмитість нормативних положень, зі змісту яких належить виводити юридичні ознаки тих осіб, щодо яких можуть застосовуватись санкції.

Так, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про санкції» визначає: «Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, *а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність*, а санкції у виді позбавлення державних нагород – проти будь-яких нагороджених осіб, зазначених у частині четвертій статті 3 цього Закону»¹ (*курсив наш – Ю. Ш.*). Як можна бачити, громадяни України у категоріях та в контексті викладеної норми можуть бути ідентифіковані виключно із «суб'єктами, які здійснюють терористичну діяльність». Отже,

¹ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

підкреслимо, виходячи з буквального, логіко-семантичного тлумачення ч. 1 ст. 2 вказаного закону, тільки за здійснення терористичної діяльності на громадянина України можуть бути накладені санкції.

Однак, вже у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції» зафіксовано: «Підставами для застосування санкцій є дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод»¹ (курсив наш – Ю. Ш.). Іншими словами: встановлюється можливість застосування санкцій до громадян України вже не тільки за терористичну діяльність, а й за будь-яку іншу діяльність, що створює не тільки реальні, але й потенційні загрози національним інтересам, «порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави», «призводять до створення перешкод для повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод»².

Навіть побіжного аналізу цих положень буде достатньо для того, аби дійти висновку про максимальну неконкретність підстав застосування санкцій. Ба більше: ці підстави є набагато ширшими за ті, що визначені у ст. 1 зазначеного Закону. Такий стан публічної регламентації суспільних відносин не те, що не додає нормативної визначеності, а закріплює потужні чинники для зловживань, адже будь-яка правова дискреція – шлях до підвищення ризику суб'єктивізації, а, отже, й викривлення правового регулювання. Це – повна протилежність ідеї справедливої держави, що у праці «Левіафан»³ (при всій її вразливості до інтелектуальної критики) Т. Гоббс небезпідставно пов'язував з категорією «безособистісний суверен». Натомість праві ті науковці, які наголошують на тому, що санкційний кейс є неоднозначним і досить небезпечним інструментом на політичному поприщі, що в теорії може слугувати підґрунтям для політичного тиску та переслідування, а тому потрібне чітке врегулювання цього питання, в тому числі на міжнародно-правовому рівні, починаючи із закріплення поняття санкцій та закінчуючи визначенням подальшого механізму їх застосування⁴. Переконані, слід неодмінно та негайно внести зміни і доповнення до аналізованого Закону з метою усунення колізій та невизначеностей у регулюванні підстав для застосування санкцій.

¹ Там само.

² Там само.

³ Гоббс Т. Левіафан / Пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2000. 606 с.

⁴ Біланчук Р. Необхідність встановлення нормативно-правового регулювання застосування економічних санкцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 234–237; Бугайчук К. Л. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 30. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.03>.

Так само значна та необґрунтована дискреційність, погана логіко-нормативна визначеність фіксується й щодо законодавчого опису ознак окремих видів санкцій, а саме: «запобігання виведенню капіталів за межі України», «обмеження торговельних операцій», «заборона діяльності на території України», «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом»¹. З цього приводу висловимо такі застереження:

1) як видається, формулювання словосполучення, яке починається на слово «запобігання» виражає не зміст заходу, а мету, у зв'язку з чим не може бути використане для юридичного опису ознак виду санкції;

2) обмеження чогось без вказівки на способи, форми, межі використовуваних засобів є радше декларацією про наміри, або у крайньому разі – напрямом діяльності, аніж визначенням змісту санкції;

3) щодо заборони діяльності на території України – то незрозумілим лишається, власне, вид діяльності (хоча б в узагальнених категоріях: господарська, освітня, тренерська, адвокатська, інформаційна тощо), яка може бути піддана забороні;

4) нарешті, найбільше критики об'єктивно викликає словосполучення «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом» (п. 25 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»²). Це означає, що перелік санкцій законодавчо не обмежений і фактично будь-який захід впливу є доступним для його застосування уповноваженими суб'єктами на їх розсуд. Принципами ж застосування санкцій, відповідно до ч. 2 ст. 3 вказаного Закону, є: «законність, прозорість», «об'єктивність», «відповідності меті», «ефективність»³. Симптоматичним є те, що в цьому переліку немає принципу верховенства права, що було б відвертим знуцанням з його змісту.

В цьому контексті К. Л. Бугайчук, так само висловлюючи критику щодо п. 25 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», цілком справедливо звертає увагу на те, що фактично цією нормою порушується принцип правової визначеності (а від нього – й рівності громадян перед законом та верховенства права – *прим. авт. – Ю. Ш.*). У доповіді «Верховенство права», схваленій Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні від 4 квітня 2011 року, зазначається, що серед обов'язкових елементів поняття «верховенство права» є юридична визначеність (*legal certainty*). Юридична визначеність означає, що: 1) держава повинна зробити текст закону легкодоступним, а також зобов'язана дотримуватися законів, які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю; 2) закон, як вимагає передбачуваність, має бути, за

¹ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

² Там само.

³ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

можливості, проголошений наперед – до його застосування та має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку; 3) не відповідатиме принципу верховенства права ситуація, якщо надана законом дискреція матиме характер необмеженої влади; 4) юридичні норми мають бути чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними¹. Розглядаючи це питання, також слід урахувати думку практикуючих адвокатів та практику Європейського суду з прав людини². Як вказав Європейський суд у рішенні за справою «Олссон проти Швеції», норма національного закону не може розглядатися як право, якщо її не сформульовано з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки своєї поведінки³.

Таким чином, під час накладення будь-яких обмежень на громадян суб'єктам владних повноважень слід уникати розмитих формулювань, а також формулювань, що містять елементи дискреції (та/або/чи). Наявність таких формулювань, за висновками Венеційської комісії та ЄСПЛ, може трактуватися як порушення принципу правової визначеності, особливо при визначенні порядку застосування заходів примусу чи інших обмежувальних заходів⁴. Чи варто говорити, що таких положень на рівні Закону України, як і будь-якого іншого нормативно-правового акту не повинно бути? Питання риторичне.

Так чи інакше, але такі положення існують і Закон України «Про санкції» є чинним, активно застосовується. Це вимагає обрання позиції не заперечення реальності, а усвідомленої роботи з нею, в тому числі й у напрямі зміни, забезпечення наукової обґрунтованості. У цьому контексті зазначимо, що з огляду на характер та ступінь обмежень прав та свобод фізичних і юридичних осіб, мету застосування таких обмежень відповідно до Закону України «Про санкції», правова природа санкцій виявляється вельми складною та неоднозначною. З одного боку можна і слід вести мову про беззаперечну адміністративно-превентивну роль санкцій, застосування яких зі всією очевидністю здатне обмежити суспільно небезпечну, кримінально протиправну активність відповідних суб'єктів, запобігти використанню тих чи інших активів з метою продовження, активізації злочинної діяльності. Суб'єкт та механізм їх застосування передбачає реалізацію конституційних повноважень Президента України, видання

¹ Доповідь про правовладдя : ухвал. Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.) // Council of Europe : офіц. сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C DL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C%20DL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 16.04.2025).

² Кравцова Т. Правова визначеність: основні принципи та практика Європейського суду / Протокол UA. URL: https://protocol.ua/ua/pravova_viznachenist_osnovni_printsipi_ta_praktika_evropeyskogo_sudu/ (дата звернення: 21.04.2025).

³ Бугайчук К. Л. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 34. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.03>.

⁴ Там само. С. 34

нормативно-правового акту (Указу Президента), на підставі реалізації конституційних та адміністративно-правових повноважень Радою національної безпеки та оборони України, суб'єктів внесення пропозицій про застосування санкцій (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Національний банк України Служба безпеки України – відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про санкції»¹). Таким чином, може здатися, що за своєю правовою природою санкції є адміністративно-правовим заходом обмеження прав і свобод².

З іншого ж боку – чітко фіксується каральна властивість санкцій, принаймні певної їх групи (зокрема, «стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними», «позбавлення державних нагород України, інших форм відзначення»³ та ін.). Певна річ, похідною від загрози кари та її реалізації є і превентивні, запобіжні ефекти. Однак, все ж, у вказаних випадках ці ефекти, підкреслимо, є похідними. Як, власне, при правовому впливі та застосуванні кримінально-правових норм про покарання. При цьому звернімо увагу, що за тяжкістю обмежень прав і свобод осіб вказані санкції жодним чином не відрізняються від таких видів кримінальних покарань як конфіскація майна (ст. 59 КК України⁴), позбавлення державної нагороди України (ст. 54-1 КК України⁵). Примітно, що останнє може застосовуватися до осіб, засуджених за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258–258-5, 260, 261 КК України⁶. І це свідчить про тяжкість цього покарання, як, власне, і конфіскації майна, застосування якого вражає рівень фундаментальних, основоположних прав людини, права на власність. В цьому контексті фактична тотожність окремих видів санкцій згідно Закону України «Про санкції» та кримінальних покарань не може бути проігнорована.

У зв'язку з цим дискусійною видається позиція Великої Палати Верховного Суду, відповідно до якої констатується: «Санкції як економічні обмежувальні заходи є лише тимчасовими обмеженнями, що стосуються

¹ Там само.

² Швець Ю. В. Санкції як інструмент запобігання злочинам: кримінологічно-правовий аналіз // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : Матер. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 травня 2025 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. Х. : Право, 2025. С. 112.

³ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.03.2025).

⁵ Там само.

⁶ Там само.

здебільшого втручання у право власності особи *та носять превентивний характер*. Санкції, передбачені Законом № 1644-VII, не є видом покарання чи відповідальності, вони виконують функції обмежувального економічного заходу щодо осіб, які, зокрема, становлять для України загрозу посягання на її національні інтереси, національну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність. Однією з підстав для застосування такого обмежувального заходу є дії, які створюють об'єктивні підозри для відповідних органів влади щодо можливої терористичної діяльності цієї особи, і саме ці органи надають РНБО відповідні пропозиції»¹ (*курсив наш – Ю. Ш.*). З цієї позиції суду випливають декілька висновків, що складають безпосередній теоретичний та прикладний інтерес.

По-перше, констатується, що на підставі дій, які «створюють об'єктивні підозри» (!) у органів влади поза судовим контролем, без надання можливості реалізувати право на захист (в тому числі й від необґрунтованих підозр) до особи застосовуються заходи, що істотно обмежують її основоположні права і свободи, настільки істотно, що за тяжкістю своїх наслідків можуть бути, зокрема, ототожнені з кримінальними покараннями. Принаймні окремі з них².

По-друге, не можна погодитись із тим, що санкції виконують виключно функції обмежувального економічного заходу. Хоча вони саме так визначені у відповідному законі, вище нами вже обґрунтована притаманність їм не тільки обмежувальної, але й каральної функції. Зокрема, виключно каральною властивістю на індивідуальному рівні володіє позбавлення державних нагород України, інших форм відзначення. Так само головним чином каральним впливом володіє такий вид санкцій як стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними³, що фактично, за змістом, є тотожним конфіскації. Важко уявити собі і *тимчасовий* характер цього виду правового обтяження.

У цьому контексті звертає на себе увагу правова позиція Венеційської комісії щодо суміжного, дотичного до Закону України «Про санкції» – Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23.09.2021 р. № 1780-IX⁴. Венеціанська

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 р. Справа № 9901/376/21 // БД «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516532> (дата звернення: 17.03.2025).

² Швець Ю. В. Санкції як інструмент запобігання злочинам: кримінологічно-правовий аналіз // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : Матер. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 травня 2025 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. Х. : Право, 2025. С. 113.

³ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

⁴ Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які

комісія підкреслює (в авторському перекладі з англійської): «Небезпека концентрації в руках приватної особи значного впливу на економічне, політичне та громадське життя країни без прозорості, легітимності та підзвітності може існувати практично в будь-якій країні. Більшість країн розробили та запровадили низку взаємопов'язаних законодавчих, (між)інституційних, адміністративних, економічних та інших заходів, щоб запобігти руйнівному впливу на демократію, верховенство права та права людини, спричиненому концентрацією такого впливу в руках небагатих. Залежно від контексту відповідної країни, такі заходи включають, наприклад: ефективну політику конкуренції, заходи боротьби з корупцією та відмиванням грошей, заходи щодо забезпечення плюралізму медіа, правильне фінансування політичних партій та виборчих кампаній (тощо). Замість того, щоб дотримуватися цього багатосекторального, «системного» підходу, Україна вирішила боротися з руйнівним впливом олігархізації за допомогою іншого «персонального підходу», прийнявши Закон про олігархів. Такий «персональний підхід» спрямований на ідентифікацію осіб як «олігархів» за певними критеріями та накладання на них низки обмежень (наприклад, заборона їм фінансувати політичні партії та виборчі кампанії). *Такий підхід має безперечно каральний характер*¹ (курсив наш – Ю. Ш.). Як результат Венеційська комісія рекомендує відмінити вказаний закон.

І таку рекомендацію не можна вважати геть безпідставною. Не вдаючись, однак, до поглибленого аналізу саме означеного закону, наголосимо, що ми звернулися до нього, аби продемонструвати альтернативну (щодо позиції Верховного Суду) фахову юридичну оцінку характеру персональних обмежувальних заходів, які можуть накладатися на визначену категорію фізичних осіб. При цьому звернімо увагу, що одним з правових наслідків визнання особи такою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), та включеній до її Реєстру відповідних осіб є заборона бути покупцем (бенефіціаром покупця) у процесі приватизації об'єктів великої приватизації (п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»²). Майже ідентичним за своїм змістом є такий вид персональних санкцій як заборона брати участь у приватизації (п.

мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

¹ Opinion on the Law on the prevention of threats to national security, associated with excessive influence of persons having significant economic or political weight in public life (oligarchs), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023) / Venice Commission of the Council of Europe. URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2023\)018-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2023)018-e) (дата звернення: 10.04.2025).

² Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

7 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»¹). Тож немає вагомих підстав для заперечення карального характеру санкцій (принаймні в певній їх частині).

У своїй сукупності викладені обставини спонукають до того, аби не обмежуватись віднесенням санкцій виключно по адміністративно-правових за формою та економічних за змістом обмежувальних заходів. Їх природа є набагато більш складною.

З цих же міркувань непереконливою видається й система аргументів, викладена Великою Палатою Верховного Суду в іншому рішенні: «Санкції в розумінні Закону України № 1644-VII «Про санкції» не є видом (формою, засобом, механізмом) відповідальності, оскільки дії, за фактом реалізації яких вони застосовуються до суб'єкта, котрий їх здійснив, *в більшості випадків не містять ознак вольового протиправного порушення заборон, визначених відповідним законодавством, для кваліфікації якого необхідно встановити ознаки складу правопорушення*. Наявність чи відсутність відповідного вироку та/або порушеного кримінального провадження за ознаками злочину, пов'язаного з посяганням на інтереси національної безпеки, територіальної цілісності чи подібного до них, не є обставиною, з якою Закон № 1644-VII пов'язує підстави для застосування санкцій»² (*курсив наш – Ю. Ш.*).

У цій позиції викладається ще більш контрверсійне твердження, аніж в попередньо описаній. Звертає на себе увагу, серед іншого, те, що істотне (при тому, ще раз підкреслимо, – з ознаками кримінального покарання) обмеження прав і свобод особи здійснюється, як зазначає Велика Палата Верховного Суду, у випадках, не пов'язаних із вчиненням нею правопорушення. І це – нонсенс! Суд у своїй системі аргументації оперує альтернативним класичному уявленню про причинно-наслідкові зв'язки між діями особи та державним примусом. Замість того, щоб констатувати останній наслідком першого, тобто санкції як наслідки небезпечних діянь, суд стверджує буквально те, що оскільки правопорушення немає, остільки державний примус, що застосовується у формі санкцій, не є формою відповідальності чи покарання. Тоді виникає питання: а чим же він тоді є, і що, окрім підозр, лежить в його основі як підстава для обмеження прав і свобод? Чим є державний примус, значна частина якого має каральну властивість, якщо не формою реалізації юридичної відповідальності? Ці питання лишаються без відповіді, а сформована на рівні Верховного Суду практика тлумачення змісту і природи санкцій – вразливою до критики.

Додатково ця вразливість підкреслюється таким видом санкцій як примусове повернення в Україну (п. 24-4 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»), оскільки йдеться про примусове повернення саме людини (цій

¹ Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.08.2024 р. Справа № 800/162/16 // БД «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122434173> (дата звернення: 18.03.2025).

санкції кореспондує видворення особи за межі України). Цілком зрозуміло, що у такому виді санкція є не стільки економічним обмеженням, скільки обмеженням особистісного характеру, яке втручається у право людини на особисту свободу, свободу пересування, вільного визначення місця проживання. Наразі складно собі уявити, яким чином поза процедурою екстрадиції, що реалізується в межах кримінального провадження, можливо примусово повернути особу в Україну саме як обмежувальний захід, передбачений Законом України «Про санкції». Ці та низка інших видів санкцій викликають багато питань, відповідь на які класична юридична наука, правнича традиція не надає.

У зв'язку з цим, зважаючи на різноплановий за змістом, спрямованістю характер санкцій, законодавчо визначену їх мету, пропонуємо доктринальне визначення **санкцій** як *самостійного міжгалузевого правового інституту, що регулює відносини у сфері реалізації національної моделі притягнення до відповідальності за вчинення міжнародно-протиправних діянь суб'єктів міжнародного публічного права та афілійованих з ними осіб, а також запобігання чи припинення використання активів для вчинення кримінальних правопорушень проти національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку*. Цей інститут є ширшим за той, що виявляє себе у межах міжнародно-правової відповідальності держав. Окрім останнього, санкції мають характер виключно національного превентивного засобу реагування на діяння, що становлять загрозу суто національній безпеці України, а також громадській безпеці (в частині реагування на факти причетності, співучасті у терористичній діяльності), миру і безпеки людства, міжнародного правопорядку. Змістовно такі правові заходи мають кримінологічний характер. Формально – міжгалузевий, гібридний, поєднують у собі заходи міжнародно-правового та квазіадміністративно-правового примусового характеру. Ми використали префікс «квазі-» для того, аби підкреслити специфічність відповідних заходів, їх зовнішню, за формою, схожість з адміністративно-правовими, однак які за змістом такими не є. Спектр юридично-обтяжуючих їх властивостей – вельми широкий та варіюється від фінансово-правових до кримінально-правових *de facto*. Підстави ж їх застосування – не вчинене кримінальне правопорушення, а рішення міжнародних організацій та (альтернативно) підозра у суспільно небезпечній діяльності особи. Ця конструкція є унікальною для вітчизняної (а може й сучасної світової) правової системи. Імовірно її можливо ідентифікувати з першим суто кримінологічним законом, як результат констатації міждисциплінарності (міжгалузевості) та пріоритизації мети запобігання злочинам.

В цьому контексті, зауважимо, йдеться про приналежність Закону України «Про санкції» не до деякої кримінологічної галузі права (такої, вочевидь, не існує), а до кримінологічного законодавства. Під останнім у сучасній кримінологічній доктрині розуміють міжгалузеву мережу нормативно-правових актів і їх положень, що регулюють суспільні

відносини у сфері протидії злочинності шляхом визначення стратегії, окремих напрямів, рівнів, шляхів, способів, засобів, а також суб'єктів спеціально-кримінологічного впливу на детермінаційний комплекс злочинності та фонових для неї явищ. Кримінологічність законодавства означає не його структурну цілісність, а властивість, що виводиться з розуміння цільової природи, соціального призначення відповідних юридичних норм, розміщених у нормативно-правових актах різних галузей права¹. Таким чином, оскільки природа санкцій, передбачених Законом України «Про санкції», є міжгалузевою за юридичною формою та каральною й обмежувально-запобіжною (отже, кримінологічною) за змістом і спрямованістю, вказаний закон цілком можливо долучити до складу феномену кримінологічного законодавства.

Водночас варто визнати, що існуюче правове регулювання застосування санкцій в Україні характеризується високим криміногенним потенціалом, містить передумови для зловживання правом через брак контрольних механізмів прийняття рішення про застосування санкцій, відсутність правових гарантій на захист прав, свобод та законних інтересів для громадян України, щодо яких застосовуються санкції².

Справедливості заради слід зазначити, що на ці проблеми звертав увагу Ю. В. Орлов ще у 2021 р., небезпідставно стверджуючи, що формулювання законодавчої дефініції санкцій – вельми широке. «Обсяги логічних результатів не лише поширювального, а й буквального тлумачення виявляються настільки невизначеними, що підстави для застосування санкцій вбачаються навіть у випадку вчинення адміністративного чи цивільного делікту або ж навіть наявності загрози (не тільки реальної, але й потенційної, тобто такої загрози, яка загрозою ще зовсім і не є, але може такою стати в майбутньому) їх вчинення. Причому законодавчо визначеними суб'єктами таких дій (і не обов'язково правопорушень, а дій, що можуть створити загрозу вчинення правопорушення, тобто навіть не готування чи замаху на правопорушення, що також є правопорушенням у юридичному сенсі за наявності до того правових підстав) та, відповідно, щодо яких можуть бути застосовані санкції є будь-хто, в тому числі й громадяни України. Таким чином, створені юридичні передумови для ситуативних, політико-кон'юнктурних зловживань, свавілля органів державної влади, вищих посадових осіб, опосередкованого через них впливу на будь-яких суб'єктів, що діють, функціонують в Україні, в тому числі й межах економічної, політичної конкуренції. Такі положення можуть бути віднесені до нормативно-правових детермінант злочинності, індикаторів кримінологічної

¹ Шабельніков С. К. Кримінологічне законодавство України: феномен та наукові засади розвитку : дис. ... докт. філософ. : 081 «Право» / Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. С. 193.

² Швець Ю. В. Санкції як інструмент запобігання злочинам: кримінологічно-правовий аналіз // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : Матер. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 травня 2025 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. Х. : Право, 2025. С. 114.

неефективності санкційних механізмів»¹.

Надана оцінка положенням Закону України «Про санкції» є достатньо точною, аби зрозуміти ті ризики, які несе у собі надмірна дискреційність та, головне, об'єктивна безпідставність сформульованих повноважень щодо застосування санкцій. Окремі з них взагалі позбавлені сенсу у парадигмі правової, демократичної держави. Їх просто неможливо досягнути у форматі ліберального мислення, що не допускає свавілля виконавчої влади, не сприймає ідею будь-якого авторитаризму. Якщо все ж припускати, що для застосування санкцій існують об'єктивні підстави підозрювати особу у вчиненні кримінально протиправних діянь, то навіть і в цьому випадку виникає низка суджень та риторичних запитань:

1) закон приписує: у кожному випадку наявності у слідчого, дізнавача, прокурора інформації про імовірне вчинення особою кримінального правопорушення має розпочатися кримінальне провадження за встановленою КПК України процедурою (ст. 214 КПК України). Це – ясна і зрозуміла теза, проти якої навряд чи можуть бути висунені скільки-небудь сильні контраргументи. А раз так, то всі заходи, які пов'язані з обмеженням прав і свобод людини у зв'язку з підозрою у вчиненні нею кримінального правопорушення мають здійснюватись у кримінальній процесуальній формі. Навіть результати проведення оперативно-розшукових заходів зрештою набувають процесуально прийнятної, визначеної законом форми; проведення негласних слідчих (розшукових) заходів забезпечене судовим контролем за додержанням законності. Процесуальна ж форма гарантує особі право на захист, що є одним з основоположних відповідно до Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р.² (ст. 13).

Отже, якщо є приводи і підстави для початку кримінального провадження (мовою Закону України «Про санкції» – наявність об'єктивних підстав для підозри) – чому воно не розпочинається, а застосовується «обхідний» механізм санкцій без належних правових гарантій для особи? При тому, що саме в межах кримінального провадження, наголосимо, є належні законні механізми забезпечення права на захист, контролю за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів, в тому числі судового контролю за *обґрунтованістю* прийняття відповідних процесуальних рішень, які обмежують права і свободи особи. Натомість в межах механізму застосування санкцій таких можливостей немає. Навіть у тих випадках, коли відбувається спроба судового оскарження Указу Президента, яким затверджується відповідне рішення РНБО про застосування санкції, адміністративний суд не розглядає питання по суті

¹ Орлов Ю. В. Проблеми кримінологічної ефективності санкційних механізмів // Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокуренько (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 113.

² Конвенція про захист прав і основоположних свобод (з протоколами) : Міжнародний документ. Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.04.2025).

матеріальних підстав для застосування санкцій (власне, об'єктивність підозр), а фокусується на питаннях процедури, дотримання вимог самого Закону України «Про санкції». На це недвозначно вказують в тому числі й цитовані вище постанови Великої Палати Верховного Суду;

2) якщо все ж таки кримінальне провадження за відповідним фактом розпочато – то чому не використовувати наявні у розпорядженні слідчого заходи забезпечення, в тому числі й майнового характеру (зокрема, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасове вилучення майна, накладення арешту на майно), для гарантування належного виконання особою своїх кримінальних процесуальних обов'язків, запобігання вчинення нею кримінальних правопорушень, забезпечення можливої конфіскації майна? Ці питання, підкреслимо, є риторичними, а логіка законодавця щодо підстав застосування санкцій – не вельми прозорою та зрозумілою.

Як засвічує практика застосування санкцій, яка вже склалася, паралельно з нею (з цією процедурою) здійснюється і кримінальне провадження. І якщо, скажімо, СБУ, здійснюючи розслідування у кримінальному провадженні за підозрою певного громадянина Х. (або й без підозри) звертається до РНБО з пропозицією про застосування санкцій, замість того, аби скористатися заходами забезпечення кримінального провадження, запобіжними заходами, які передбачають дії в умовах судового контролю (ухвалення рішень слідчим суддею), то сам собою напрошується висновок про те, що санкційні механізми використовують, зокрема, і в тих випадках, коли для прийняття обґрунтованого процесуального рішення щодо обмежень прав і свобод особи (в тому числі підозрюваного) в межах кримінального провадження немає достатніх підстав.

Але ж, мусимо визнати, що встановлення у КПК України визначеної, досить складної процедури прийняття процесуальних рішень, які обмежують права і свободи людини, не було забаганкою законодавця, а продиктоване необхідністю у створенні гарантій реалізації принципу верховенства права й законності у діяльності правоохоронних органів, суду.

У цьому контексті варто погодитись із А. Ф. Бондюком, який визначає судовий контроль як законодавчо регламентований, не преюдиціальний, здійснюваний за наявності процесуальних підстав у визначених межах, напрям діяльності слідчого судді, що забезпечує законність рішень та дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Прийняття слідчим суддею рішень про проведення процесуальних дій, що обмежують конституційні права особи, є системою процесуальних прав та обов'язків (повноважень), передбачених кримінальним процесуальним законодавством, метою реалізації яких є, з одного боку, правомірне сприяння органам досудового розслідування, прокуратури через легалізацію (надання законної сили) їх дій, що мають правообмежувальний характер, а з іншого – контроль та недопущення безпідставного обмеження прав і свобод учасників кримінального

провадження через обґрунтовану відмову під час оцінювання доказів, наданих органами досудового розслідування, прокуратурою¹. Судовий контроль, слушно підкреслює Б. Ю. Головка, покликаний забезпечити законність та об'єктивність рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Судовий контроль має перевіряти, чи діють органи досудового розслідування (слідчі, оперативні служби, прокуратура) в межах закону. Він перевіряє, чи дотримуються процесуальні правила та процедури під час проведення розслідування, чи не порушуються права підозрюваних, обвинувачених та інших учасників процесу².

Як справедливо вказує В. Я. Марчак, вагомість та ефективність судового контролю за дотриманням прав людини полягає в тому, що навіть сам факт його існування справляє позитивний вплив на роботу правоохоронних органів. Нагромаджений досвід у цій сфері демонструє двоякий ефект цього інституту. По-перше, суд, визнавши, що є порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, підвищується рівень якості роботи в правоохоронних органах у кримінальних провадженнях, що підлягають судовому контролю³.

Отже, є процедура, що забезпечує дотримання прав людини. Процедура відома та досить прозора, зрозуміла, збалансована. До того ж не варто «скидати з рахунків» також і те, що певна частина з тих заходів, які віднесені до розряду санкцій можуть бути втілені та реалізовані в інституті покарання, через призначення, виконання та відбування відповідних видів покарань як логічне завершення державної реакції на вчинене кримінальне правопорушення. Йдеться про штрафи, конфіскацію майна тощо.

Таким чином, знову й знову постає питання навіщо ж «обходити» існуючі кримінальні процесуальні процедури, механізми кримінально-правового, кримінально-виконавчого регулювання? З цього приводу у фаховому середовищі правників-практиків зустрічається думка про те, що з урахуванням одіозності, політичної та економічної ваги тих осіб, на яких накладаються персональні санкції (значна частина з них підпадає під визначення «олігарх» відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті

¹ Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2017. С. 16.

² Головка Б. Ю. Поняття та значення судового контролю на етапі досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 68. С. 84.

³ Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 145–146; Сліпенюк Т. М. Судовий контроль у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану // *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 471.

(олігархів)» від 23.09.2021 р. № 1780-IX¹), жоден правоохоронний орган чи суд не зміг би прийняти об'єктивне та законне рішення щодо них. А тому й, висновується на цій підставі, потрібен такий механізм, який би давав Президенту України (в кінці-кінців затвердження рішення про персональні санкції узалежене від волі саме Президента) законні можливості оминати корумповані та політично залежні правоохоронні органи й суд. Нема де правди подіти: імовірно частка істини у таких судженнях все ж таки є. Проте подібний спосіб раціоналізації застосування адміністративно-юрисдикційних інструментів в обхід розвинених й таких, що в цілому забезпечують гарантування особі права на захист, контроль за законністю в діяльності правоохоронних органів механізмів кримінального процесуального регулювання, все ж не можна, на наше переконання, назвати допустимим. Боротися із неправом неправовими методами – це не шлях держави, що позиціонує себе з правовою.

Чуйна до ідеї верховенства права совість не може прийняти подібних законних але неправових механізмів обмеження прав і свобод людини. Принаймні частково й у тому вигляді, у якому вони визначені як підстави для застосування персональних санкцій щодо громадян України. Тож Закон України «Про санкції» потребує змін. Основні з них мають бути спрямовані на:

а) звуження підстав застосування такого виду санкцій як блокування активів щодо резидентів України. На наше переконання, підставами такого блокування мають бути визнані виключно резолюції Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, а також рішення та регламенти Ради Європейського Союзу;

б) обмеження підстав застосування такого виду санкцій як «стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними»² виключно щодо нерезидентів України. Відповідно пп. 14.1.122 п. 4.1 ст. 14 Податкового кодексу України від 02.12.2010 року № 2755-VI нерезиденти – це іноземні компанії, організації, партнерства та інші об'єднання осіб, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України, а також правові утворення без статусу юридичної особи, створені відповідно до законодавства іноземних держав або територій, які не є резидентами України, відповідно до положень цього Кодексу; дипломатичні

¹ Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

² Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні; фізичні особи-нерезиденти¹. Щодо громадян України, за наявності до того підстав, має застосовуватись кримінально-правовий та кримінально-виконавчий порядок стягнення активів в дохід держави, тобто як результат виконання таких видів покарання як штраф, конфіскація майна, а також застосування ідентичних таким заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (штраф та конфіскація майна – на підставі ст. ст. 96-7 та 96-8 КК України).

За своєю природою вельми близькими до санкцій є заходи щодо примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів. Під таким вилученням, відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 р. № 2116-IX слід розуміти «примусове вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та об'єктів права власності її резидентів з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна на підставі і в порядку»². Але зовнішня схожість не означає функціональну тотожність та, відтак, правову природу. Остання вбачається виключно у заходах реалізації міжнародно-правової відповідальності росії (як суб'єкта міжнародного правопорушення агресії). Вид відповідальності – матеріальна. Форма – репарації.

А. А. Войціховський вказує: «До матеріальної міжнародно-правової відповідальності в доктрині міжнародного публічного права відносять такі форми: 1) субституцію, 2) реституцію, 3) репарацію»³. «Репарація є відшкодування матеріального збитку грошима, товарами, послугами і т. д. До репарації вдаються в тих випадках, коли відновлення колишнього положення в порядку реституції або субституції неможливо»⁴.

Абз. 1 ч. 1 ст. 4 вказаного Закону встановлює: «Примусово вилучені відповідно до цього Закону об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів (крім коштів та корпоративних прав держави у статутних капіталах банків, що перебувають у процедурі ліквідації відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а також державних облігацій України та державних деривативів) за рішенням

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.04.2025).

² Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#n32> (дата звернення: 04.04.2025).

³ Войціховський А. А. Міжнародне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 396.

⁴ Баймуратов М. О. Міжнародне право : підручник. 3-тє видання. Харків : Одісей, 2002. С. 401; Лихвар В. В. Види та форми міжнародної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 3. С. 131. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.22>.

Кабінету Міністрів України передаються: 1) у господарське відання на тимчасовій основі спеціалізованим державним підприємствам, установам, організаціям та/або господарським товариствам, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; 2) в управління суб'єктам господарювання, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать державі, шляхом укладення договору управління майном у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України»¹.

Відповідно до абз. 2 ч. 1 примусово вилучені відповідно до цього Закону об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів у вигляді коштів зараховуються до Державного бюджету України та спрямовуються до фонду ліквідації наслідків збройної агресії². Отже, принаймні частина з вилученого майна у виді коштів використовується за виключним цільовим призначенням – ліквідація наслідків збройної агресії. Вилучення іншого майна переслідує ціль посилення спроможності України у відсічі збройній агресії. У зв'язку з цим таке вилучення варто розглядати радше як форму реалізації міжнародно-правової відповідальності держави «росія» за вчинене нею міжнародне протиправне діяння – агресію. Водночас, таке вилучення, по-перше, відбувається не після (що, як правило, властиво для репарацій як матеріальної форми міжнародно-правової відповідальності), а під час триваючої агресії та, по-друге, зі всією очевидністю певним, хоча, імовірно, і незначним, чином, але все ж таки обмежує матеріальні, фінансові спроможності здійснювати цю агресію. Саме тому природа цих заходів не може обмежуватись виключно їх віднесенням до репарацій. Частково вона виявляє себе і у превентивно-санкційному форматі правообмежень, регулятивній дотичності до сфери кримінологічного законодавства.

Власне кримінологічна характеристика санкцій та їх запобіжного потенціалу значною мірою узалежнюється від двох методологічно важливих категорій. Їх використання є доцільним та здійснюється для деталізації опису і пояснення як пізнавального контексту, так і структурно-функціональних особливостей санкцій у комбінації, взаємозв'язку з іншими елементами системи протидії злочинному обігу активів.

По-перше, йдеться про оперування категорією «механізм» при визначенні способу організації та забезпечення дії санкцій у їх прикладному вимірі. Під механізмом у науці розуміють внутрішню будову, систему чогонебудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище³. Тож йдеться про динамічний вимір існування деякого об'єкту; в цьому вимірі відображаються як внутрішні складові, компоненти цього об'єкту, так і процес їх взаємодії один з одним та зовнішніми факторами.

Стосовно сфери протидії злочинності, слушно підкреслюють

¹ Там само.

² Там само.

³ Механізм // Словник.UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 16.04.2025); Орлов Ю. В. Дискурсивно-перцептивні механізми детермінації злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 176 та ін.

О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, термін «механізм» має відображати способи організації і функціонування системи, а також характеризувати форми відбиття у відповідних процедурах соціальних процесів і закономірностей. Тому механізм протидії злочинності, на відміну від механізму управління, має таку специфічну структурну ознаку, як процес здійснення діяльності із властивими їй цілями, завданнями, функціями, методами, принципами тощо¹.

Таким чином, кримінологічний аналіз застосування та дії санкцій у механістичному пізнавальному форматі відкриває можливість не тільки для удосконалення нормативно-регуляторного ядра, а й діяльнісних засновків забезпечення їх соціальної ефективності. Останні значно узалежнюються від процедур, процесів не тільки прийняття рішення про застосування санкцій, а й їх реального виконання, запобігання ухиленню від їх виконання. В цьому сенсі санкційний механізм, при дослідженні системно-правових зв'язків норм Закону України «Про санкції» з інструментами примусового їх виконання, виглядає прогальним, незавершеним. Зокрема, відсутня спеціальна кримінально-правова заборона невиконання, неналежного виконання, перешкоджання виконанню рішень про застосування персональних або секторальних санкцій. Така заборона та налагодження ефективних механізмів притягнення до відповідальності за її порушення є необхідними для запобігання практичному вихолощуванню потенціалу санкцій, наприклад, через укладання фіктивних цивільно-правових угод, інших правочинів, спрямованих на запобігання блокуванню активів чи їх стягнення в дохід держави. Так само прогалиною виглядає відсутність заборони на незаконні дії з майном, на яке накладено санкції. На нашу думку, відповідним чином має бути доповнений Розділ XV Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів».

По-друге, ми говоримо про кластеризацію системи протидії злочинності і дослідження санкцій саме у кластерній оптиці. Кластеризація означає особливий спосіб упорядкування мережі задля забезпечення її загальної організованості та керованості. Отже, система протидії злочинному обігу активів мислиться саме і передусім як *мережа заходів та суб'єктів* з розгалуженими горизонтальними, субординаційними зв'язками, врахування специфіки та характеру дії яких є важливою умовою забезпечення ефективності їх кримінально-превентивного впливу. Тож подальші перспективи кримінологічного дослідження санкційних механізмів вбачаються у виявленні, описі та поясненні компонентів кримінально-превентивної мережі, особливостей зв'язків між ними, існуючих дисфункцій та шляхів їх усунення. При цьому невід'ємною частиною санкційного кластеру є субмеханізм моніторингу ефективності

¹ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття та сутність механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 13.

санкцій. Цьому виду кримінологічного моніторингу має бути приділена окрема дослідницька увага.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можливо висловити декілька пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства.

Так, видається за доцільне з переліку підстав для застосування санкцій (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції») як невизначені нормативні категорії виключити такі: а) «потенційна загроза» (загроза і є імовірністю спричинення шкоди); б) «національні інтереси» (дуже розмита категорія, на противагу національній безпеці); в) «порушення права і свободи людини і громадянина, інтересів суспільства та держави» (навіть адміністративно-правові, фінансово-правові, цивільно-правові делікти відповідають цим ознакам); г) «експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат» (так само підпадає під ознаки цивільно-правових, адміністративно-правових деліктів; категорія «експропріація» не має законодавчого закріплення, а у випадку вчинення в контексті збройного конфлікту відповідні дії мають розглядатися як воєнні злочини, тягнути за собою кримінальне переслідування); ґ) «створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод» (надто неконкретні та оціночні категорії, під які можливо підвести дуже широкий спектр законної діяльності, навіть соціально позитивної, адже, припустимо, стрімке, стрибкоподібне економічне зростання вже не відповідає ознаці сталості). Натомість до вказаних підстав (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції») варто додатково віднести сприяння вчиненню злочину агресії, терористичній діяльності, окупації та/або анексії території України.

Керуючись аргументацією цього ж смислового ряду, варто висловитись й проти збереження у ст. 3 вказаного Закону, як підстави до застосування санкцій фактів порушень Загальної декларації прав людини, Статуту Організації Об'єднаних Націй¹. Якщо порушення є настільки серйозним, аби розглядатися чи-то як міжнародний злочин, чи-то як міжнародно-протиправне діяння держави – воно має віднайти свою оцінку або в Резолюції Генеральної Асамблеї чи Ради Безпеки ООН, рішеннях міжнародних судових органах (зокрема, Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд). Допоки цього не відбудеться стверджувати про наявність відповідних фактів є безпідставним. У першому ж випадку (Резолюції ГА та РБ ООН) – вони вже визначені Законом як підстави для застосування санкцій. У другому – не потребують, на наше переконання, застосування санкційних механізмів через достатність та функціональну аналогічність (при збереження судових гарантій дотримання принципу верховенства права) кримінальних процесуальних та кримінально-правових заходів впливу.

¹ Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#n32> (дата звернення: 04.04.2025).

Варто законодавчо закріпити, що застосування санкцій має тимчасовий характер. Накладені персональні санкції повинні підлягати зняттю з дати набуття законної сили обвинувальним вироком за фактом вчинення підсанкційною фізичною особою кримінального правопорушення, яким була обумовлена підозра у її небезпечній діяльності як підстава для накладення санкцій та/або з дати набуття законної сили рішення суду про застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи у зв'язку із вчиненням її службовою особою від її імені та в її інтересах суспільно небезпечного діяння, з яким була пов'язана підстава для накладення санкцій». Якщо застосований в ході досудового розслідування чи судового розгляду захід забезпечення кримінального провадження спрямований проти майна чи інших активів, щодо яких застосовано санкції (за винятком стягнення в дохід держави активів), санкції слід вважати автоматично знятими з дати прийняття рішення про застосування відповідного заходу забезпечення у відповідній частині активів (*de lege ferenda*).

Однозначно повинен бути виключений із Закону України «Про санкції» пункт 25 частини 1 статті 4, існування якого формує передумови до застосування необмеженого спектру засобів державного санкційного примусу та маркує ризики зловживань правом, використання державно-владних важелів впливу для досягнення корпоративно-політичних та/або економічних цілей.

Маємо надію, взяття до уваги цих пропозицій поліпшить якість та кримінологічну ефективність національного виміру санкційних механізмів у їх застосуванні проти злочинного обігу активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М. О. Міжнародне право : підручник. 3-тє видання. Харків : Одісей, 2002. 622 с.
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття та сутність механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 7–14.
3. Біланчук Р. Необхідність встановлення нормативно-правового регулювання застосування економічних санкцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 234–237.
4. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : афтореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2017. 22 с.
5. Бугайчук К. Л. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.03>.
6. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
7. Гоббс Т. Левіафан / Пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 606 с.

8. Головка Б. Ю. Поняття та значення судового контролю на етапі досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 68. С. 83–85.

9. Доповідь про правовладдя : ухвал. Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.) // Council of Europe : офіц. сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C_DL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C_DL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 16.04.2025).

10. ЄС ухвалив 16-й пакет економічних та індивідуальних санкцій / EU Neighbors East. 2025. 28 лютого. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-uhvalyv-16-j-paket-ekonomichnyh-ta-indyvidualnyh-sankczij/> (дата звернення: 20.03.2025).

11. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2013. 264 с.

12. Конвенція про захист прав і основоположних свобод (з протоколами) : Міжнародний документ. Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.04.2025).

13. Кравцова Т. Правова визначеність: основні принципи та практика Європейського суду / Протокол UA. URL: https://protocol.ua/ua/pravova_viznachenist_osnovni_printsipi_ta_praktika_evropeyskogo_sudu/ (дата звернення: 21.04.2025).

14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.03.2025).

15. Лихвар В. В. Види та форми міжнародної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 3. С. 129–132. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.22>.

16. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 141–146.

17. Механізм // Словник.UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 16.04.2025).

18. Орлов Ю. В. Дискурсивно-перцептивні механізми детермінації злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 176–186.

19. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія / Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с.

20. Орлов Ю. В. Проблеми кримінологічної ефективності санкційних механізмів // Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 113–116.

21. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.04.2025).

22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 р. Справа № 9901/376/21 // БД «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516532> (дата звернення: 17.03.2025).

23. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.08.2024 р. Справа № 800/162/16 // БД «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122434173> (дата звернення: 18.03.2025).

24. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

25. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#n32> (дата звернення: 04.04.2025).

26. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 лютого 2025 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України № 81/2025 від 12.02.2025. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/812025-53777> (дата звернення: 20.03.2025).

27. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 18.04.2025).

28. Сазонов В. В. Забезпечення економічної безпеки держави: кримінологічний аналіз : монографія. Харків : Панов, 2020. 376 с.

29. Санкції ЄС проти Росії внаслідок вторгнення в Україну / Європейська комісія. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk (дата звернення: 20.03.2025).

30. Сліпенюк Т. М. Судовий контроль у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 470–473.

31. Ступак О. Ключові позиції Верховного Суду щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) / Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/Prezent_prakt_sancii.pdf (дата звернення: 04.04.2025).

32. Шабельников С. К. Кримінологічне законодавство України: феномен та наукові засади розвитку : дис. ... докт. філософ. : 081 «Право» / Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 262 с.

33. Швець Ю. В. Санкції як інструмент запобігання злочинам: кримінологічно-правовий аналіз // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : Матер. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 6 травня 2025 р.) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. Х. : Право, 2025. С. 112–114.

34. Beccaria C. B. An Essay on Crimes and Punishments / The Online Library Of Liberty. URL: http://files.libertyfund.org/files/2193/Beccaria_1476_EBk_v6.0.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

35. Opinion on the Law on the prevention of threats to national security, associated with excessive influence of persons having significant economic or political weight in public life (oligarchs), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023) / Venice Commission of the Council of Europe. URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2023\)018-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2023)018-e) (дата звернення: 10.04.2025).

36. Three years of Russia's full-scale invasion and war of aggression against Ukraine: EU adopts its 16th package of economic and individual measures / Council of the EU. Press release. 2025 24 February. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/02/24/three-years-of-russia-s-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-its-16th-package-of-economic-and-individual-measures/> (дата звернення: 20.03.2025).

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025

Yuliya V. SHVETS,

PhD in Law

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

NATIONAL SANCTION MECHANISMS IN THE SYSTEM OF COMBATING ILLEGAL ASSETS TRAFFICKING: A CRIMINAL ANALYSIS

The article is devoted to the criminological study of the national dimension of sanction mechanisms in combating criminal asset trafficking. It is proposed to understand sanctions as an independent interdisciplinary legal institution that regulates relations in the sphere of implementing the national model of bringing to justice internationally unlawful acts of subjects of international public law and persons affiliated with them, as well as preventing or terminating the use of assets to commit criminal offenses against the national and public security of Ukraine, peace, security of humanity and international law. It is substantiated that the existing legal regulation of the application of sanctions in Ukraine is characterized by a high criminogenic potential, contains prerequisites for abuse of law due to the lack of control mechanisms for making decisions on the application of sanctions, the absence of legal guarantees for the protection of rights, freedoms and legitimate interests for citizens of Ukraine, to whom sanctions are applied. Proposals are formulated to improve the Law of Ukraine «About Sanctions».

Keywords: *criminal circulation of assets, sanctions, international legal liability, punitive property, criminological legislation, legal certainty, rule of law, gap in the law, combating crime.*